

השרון בחוף הים

מאת א. י. ברֶוֶר

מר י. וייץ עורר את השאלה, אם השם השרון ותואר השם שרוני שבספרותנו העתיקה חלים על שפלת החוף של שומרון כמקובל וכנהוג היום (1). נוטה הוא לקבוע את מקומו של השרון בעבר הירדן, במזרחן של מואב ועמון והגלעד. הוא מצטט את כל הפסוקים שבתנ"ך ואת מאמרי חז"ל שבהם נזכר השרון ותוארו ומנתחם ניתוח קל. משלש האפשרויות שלפנינו, שם עצם כללי למושג גיאוגרפי, שם עיר ושם חבל ארץ, הוא מביא בחשבון רק את האפשרות האחרונה. ואולם ברור ש"שרון" שם נרדף הוא ל"מישור" ושימוש הקדום היה רק שם עצם כללי, לכן יקבל את ה"א הידיעה ככל השמות שהפכו משם עצם כללי לשם עצם פרטי, כגון הנגב, הגליל, הכרמל, הרמה, המצפה. לשם עצם פרטי היה השרון כשחדל לשמש שם עצם כללי. יתכן כי בפסוק אני חבצלת השרון שושנת העמקים (שה"ש ב', א') נתכוון המשורר לכל מישור, ולא לשפלה שעל חוף הים בלבד, וההקבלה "העמקים" מעידה על כך. תרגום השבעים πεδλον (שפלה או מישור) סתם ולא Σαρόν מאשר כוונה זו. ההקבלה שרון (מישור) ועמק נמצאת גם במקומות אחרים: ואבד העמק ונשמד המישור (ירמיה מ"ח, ח'); ועל הבקר הרועים בשרון שטרי השרוני ועל הבקר בעמקים שפט בן עדלוי (דהי"א כ"ז, כ"ט); והיה השרון לנה צאן ועמק עכור לרבץ בקר (ישעיה ס"ה, י'). הצד השווה לשרון ולעמק הוא ששניהם נוחים לרועי מקנה.

בפסוק שהבאנו מדהי"א שרון הוא בלי ספק שם עצם פרטי לחבל ארץ, וכנויו "השרוני" של שר המקנה אשר לדוד מוכיח. מר וייץ קובע את השרון אשר בו רעה מקנה דוד בעבר הירדן מתוך הקבלה לדהי"א ה', ט"ז: וישבו [בני גד] בבשן ובבנותיה ובכל מגרשי שרון על תוצאותם. כדי להוכיח שמגרשי שרון מובנם המישור אשר ממזרח למואב ולעמון ולגלעד מביא מר ו. פסוקים מקבילים: כל ערי המישור וכל הגלעד וכל הבשן (דבר' ג', ו'); את בצר במדבר בארץ המישור לראובני ואת ראמות בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשי (שם ד', מ"ג). להבנת הכתובים ראוי לקרוא בדברים ג' את הפסוקים ה'—ו' בשלמותם, ואולם גם הציטטה הקצרה תסתור את מסקנתו של מר ו., כי אם מגרשי השרון שבדהי"א מיוחסים לגדי והמישור שבספר דברים לראובני אין עוד ההקבלה שרון—מישור. ואולם נמשיך בציטטות של מר ו. כדרך שנדפסו: נחלתם של הראובני והגדי היתה "מערוער אשר על שפת נחל-ארנון והעיר אשר בתוך הנחל וכל המישור מידבא עד דיבון" (יהושע י"ג, ט') וקצת הלאה: "ויהי להם הגבול מערוער... וכל המישור על מידבא, חשבון וכל עריה אשר במישור" (שם).

שם, 16 — 17) ובדברי הימים אנו קוראים על בני גד "וישבו בגלעד, בבשן ובבנותיה ובכל מגרשי שרון על תוצאותיהם" (דבה"א ה', 16).

על ידי קיצורים והשמטות ערבב מר ו. את נחלות בני גד ובני ראובן בשעה שבמקורות הן נפרדות זו מזו ואין הקבלה בין מגרשי שרון שבתחום גד ובין המישור שבנחלת ראובן. אם נעיין במקור נמצא שהפסוקים ביהושע י"ג, ח'—י"ד מדברים על כל נחלת השבטים שבעבר הירדן ללא חלוקה. הפסוק ז' מחובר לח' על ידי השלמה המשתמעת מאליה, מעין *constructio ad sensum* ויש איפוא לקרוא את הפסוק ככה: (ז) ועתה חלק את הארץ הזאת בנחלה לתשעת השבטים וחצי השבט המנשה: (ח) [וחצי השבט המנשה ו]עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם... מבקרי המקרא יוסיפו את הדברים אשר בסוגריים אצלנו, אבל אין זה מן ההכרח כי המלים שבסוף פסוק ז' מכוונות לכאן ולכאן. היוצא מזה הוא שלא נאמר כאן שגד בעל "מגרשי שרון" שבדה"א לקח את המישור שביהושע ובדברים. להפך מתוך הפסוקים יהו"ג, ט"ז וי"ז, אשר מר ו. הביאם בקצור, יוצא בפירוש שבעל המישור הוא ראובן. נחלת גד מפורטת שם בפסוקים כ"ד—כ"ה, ובהם לא נזכר המישור. מסקנותיו של מר ו., שהמישור שבעבר הירדן שרון שמו מופרכות.

זאת ועוד אחת: דבה"י וביהושע מדובר על המישור בה"א הידיעה, ובדה"א ה', ט"ז כתוב שרון בלי ה"א, וכן רשום גם בכתובת מישע מלך מואב. קרובה איפוא לאמת ההשערה שגם בדה"א וגם בכתובת המואבית אין הכונה למישור (שרון) אלא לעיר ששרון שמה. מישע הושיב בערים אשר לכד מישוראל "את אשר שרון ואת אשר מחרת", בכתובת שלנו "את אשר שרון ואת אשר מחרת". במקום שהוא מתכוון לחבל ארץ כותב מישע בפרוש "ארץ מידבא" ו"ארץ עטרות". אין זה איפוא אלא ששרון (אם יש בכלל לקרוא ככה ולא שָׂרֹן, שָׂרֹן, שָׂרֹן או שָׂרֹן) ומחרת ערים הנה 2). וגם את הפסוק בדה"א ה', ט"ז נבין יפה יותר, אם נאמר ששרון עיר היא, כי "מגרשי שרון" אינם אלא ככל עשרות המגרשים שבתורה וביהושע ובדברי הימים שטחי מרעה סמוכים לעיר: והיה הערים להם לשבת ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חיתם (במדבר ל"ה ג'). מגרשי הלויים קטנים היו, אבל יתכן שמגרשי העיר שרון גדולים ונרחבים היו, ובני גד היו מעוניינים במרעה למקניהם יותר מאשר בעיר גופה 3). אין להעלים עין מן הקושי שב"מגרשי שרון" הנזכרים בהקבלה ליחידות גדולות כאלו היו נופים דומים להם: וישבו בגלעד בבשן ובבנותיה ובכל מגרשי שרון על תוצאותיהם. אבל כל הפסוק מוקשה הוא, כי לא מצאנו "בנות" אלא לעיר ואם לא לחבל ארץ. הקורא בפרק ו' הסמוך ומוצא שם מגרשים רבים סמוכים לעיר וקשורים אליה לא בנקל יסכים שמגרשי שרון אינם מגרשי עיר אחת. ויתכן שגם בשן עיר היתה אם לעירות — בנות, ובמשך הזמן נקרא כל החבל על שם העיר. הרי גם הגולן על שם עיר נקרא.

(2) CIS I, 3 ועיין ב"צ דינבורג, תולדות ישראל ח"א עמ' 77—78.

(3) עיין H. Relandus, *Palaestina*, Ss. 370-71. הוא חושב ששרון בעבר הירדן

בכל אופן אין להשיג מסקנה מן ההזכרה היחידה שבדהי"א, שהיה בעבר הירדן מישור בעל שם עצם פרטי שרון. יתכן שבמקום שם העצם הכללי מי שור באה פעם הצורה הארכאית שרון.

בפסוקים האחרים מדובר על השרון כעל ארץ נהדרה בצמחיה הנזכרת בנשימה אחת עם הלבנון, הכרמל והבשן. מר ו. כותב שבסביבות מידבא יורדים בערך 350 מ"מ גשמים בשנה, והם הולכים ופוחתים ככל אשר נרחיק ללכת דרומה. על זה יש להוסיף ומזרחה", ודוקא לצד זה מתפשט שדה מואב, ובכלל מישור מידבא, כי במערב הוא גובל בהרי העברים. מישור זה היה ארץ מרעה בימי בני גד ובני ראובן, וזהו טבעו ותפקידו גם כיום. בשנים גשומות יותר מן הממוצע תצליח כאן השעורה והחיטה, אך בשנות בצורת — והן שכיחות — גם המרעה דל. לא זו הארץ אשר תדמה לכרמל, ללבנון ולבשן אשר על העץ תפארתם. יש לזכור שהבשן שבתנ"ך כולל עוד בתוכו גם את הגולן ואינו פתגיאה שבימי הבית השני בלבד, והגולן המופנה לרוחות מן הים מיוער היה ככרמל. "הדר הכרמל והשרון" המקביל "לכבוד הלבנון" (ישעיה ל"ה, ב') הוא העץ, ובעץ לא יכול להתפאר המישור שמזרחה למידבא. השרון והכרמל סמוכים זה לזה לא רק במליצת הנביא אלא גם במקומם על פני הארץ. מר ו. מזכיר שבתרגום השבעים נזכר בפסוק זה רק הכרמל ולא השרון, אבל מי יבוא לפסול את הנוסח העברי שאין בו שום קושי או סתירה מפני שתרגום השבעים אינו מתאים לו. והרי שלושת התרגומים היונים החשובים האחרים מתאימים לנוסח העברי שבידינו: עקילס ותיאודוטיון כותבים בפרוש Σαρόν, סומכוס כותב: πεδίον כתרגום השבעים לחבצלת השרון⁴).

בישעיה, ס"ה י' כתוב: "והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרבץ בקר". כאן מתרגמים השבעים δρυμός כלומר יער אלונים. יער זה אינו תופס את השרון כלו אלא חלק מסוים בצפונו. לפי יוספוס פלאביוס (מלחמות א', פרק י"ג, סעיף ב') היה יער אלונים קרוב לתחום הכרמל, ואין ספק שליער זה התכוון המתרגם. בזה יתישב הקושי שבפסוק זה המזכה את עמק עכור היבש שבערבות יריחו (יהושע ז', כ"ו) במרעה דשן הראוי לבקר ואת השרון, מרעה הבקר אשר לדוד, זכה בנוה צאן. הצאן די לו במרעה יבש על תחום המדבר, ואין זה מן המידה הכלכלית לגדל בהמה דקה במקום שאפשר לגדל בקר. בכל אופן אין בזה משום ברכה, והכתוב מתכוון לברכה ולנחמה. התרגום δρυμός צמצם את השטח הנועד לנוה צאן. בזה חשך מהקורא יונית את הסתירה שבין הנאמר כאן על השרון ובין הנאמר לשבחו במקום אחר.

אחרי שהוכחנו את הסמיכות שבין השרון והכרמל עלינו לשוב לפסוק בדהי"א כ"ו, כ"ט: "ועל הבקר הרועים בשרון שטרי השרוני ועל הבקר בעמקים שפט בן עדל". בפסוק שלפני זה נזכרים הזיתים והשקמים אשר בשפלה. האין לנו לבקש את השרון בקרבת השפלה, בהמשכה לצפון? אם נשוה את רשימת רכוש המקנה של דוד עם זו של נינו עזיהו המלך, נמצא בדהי"ב כ"ו, ו': "ויבן מגדלים במדבר ויחצוב בורות רבים, כו' מקנה רב היה לו ובשפלה

ובמישור, אכרים וכורמים בהרים ובכרמל, כי אוהב אדמה היה". המישור הנזכר כאן אחרי השפלה אין ספק שהוא המשכה שבצפון השרון, כי שרון ומישור שמות נרדפים היו. אין להעלות על הדעת שעזיהו המלך עם כל הצלחתו במלחמה בעמונים שלח את מקנהו לשטח מלחמה מסוכן בימים ההם כמישור שבמזרחן של מואב ושל עמון הסמוך למדבר. המישור ללא תוספת הנזכר אחרי השפלה זהו השרון שלנו, והוא הדבר השרון ברשימת רכושו של דוד. יתכן שדוד החזיק בעבר הירדן חלק מגמליו בהשגחת עבדיו מבני המדבר כאובילי הישמעאלי (דהיא"א כ"ז, ל'), אפשר שחלק מצאנו היה שם בידי יניזו ההגרי (שם, שם ל"א); לבקר הזקוק למים אין מקום בשטח שגשמיו ומעינותיו מעטים.

מקניהם של בני גד ובני ראובן צאן היה ולא בקר, כי כה דבריהם למשה רבנו: גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו (במד' ל"ב, ט"ז). מנשה שזכה בבשן פתח במשך הזמן גדול בקר, וגם כיום לפרות הגולניות שם טוב, זכר לפרות הבשן מלפנים. העגלים המשובחים הנזכרים במשנה לא מן המישור שבעבר הירדן התיכון באו אלא מן השרון אשר בחוף הים (מנחות פ"ז, א'). הבקר המשובח מקומו במשק האכר ולא במשק בדוי, והמישור אשר לו ייחסו את השם שרון בעבר הירדן ארץ בדוים או בדוים למחצה ולשליש היה, אפילו בימי פריחתם של כרכי המסחר גרש, פילאדלפיה ופטרה.

היין השרוני המשובח הנזכר במשנה (נדה פ"ב, ז') ובשה"ש רבה (ז', ג') רק מן השרון שעל חוף הים יכול לבוא ולא מעבר הירדן, ארץ הצאן והדגן. משם לא יצאו מעולם יינות לשוק. א-סלט מגדלת אמנם ענבי צמוקים משובחים, אבל עיר זו וסביבתה גבוהות מן המישור שממזרח והן נשקפות על פני המערב וגשמייהן מרובים לכל הפחות כדי 50% מגשמי המישור, אם לא פי שנים מזאת. ארצות שגשמייהן מ-300 עד 350 מ"מ לשנה ושנות בצורת מצויות בהן אינן מצוינות ביין משובח.

ואשר לאנשי השרון שעליהם התפלל הכהן הגדול ביוה"כ שלא יעשו בתיהם קבריהם אין ספק שלשרון של חוף הים התכוון. ראשית כל אין בתים בנויים לבני טיט רכות שכיחים ברמת ההר, כי אבני בנין מצויות שם כמעט בכל מקום, וטיט נקי מצרורות אינו שכיח, בשעה שבשפלת החוף הבתים בנויים עד היום לבנים וחומר. ושנית, והוא העיקר: לא היה ישוב יהודי מלוכד בשטח המישור של מואב ועמון וגלעד בדורות האחרונים לבית השני. יוספוס פלאביוס קובע את התחום האתנוגראפי היהודי במדינת פיריאה (עבר הירדן): בצפון תחום העיר פחל (פלה), במזרח עד תחומי גרש, רבת עמון וחשבון (מלחמות ג', ג', 1) (6). בשרון שעל חוף הים התקיים ישוב יהודי עוד לפני ימות החשמונאים והוא גדל הרבה בתקופת החשמונאים ולאחריה. את כתובת אשמונעזר מהמאה ה' לפסה"ג אין להוציא מידי פשוטה: שדה שרון משתרע בין יפו ובין דאר. את המקורות הנוצרים מונה מר. ו. רק מן אוסביוס בעל האונומסטיקון,

שכתב את חבורו קרוב לֵאָחַר שנת 330 אחר ספּה"נ, אבֵּל מְעִינֵי נֶעֱלַם שֶהֶשְׁרוֹן נֹזֵכַר כְּכֹר בַּמְּפַעֲלֵי הַשְּׁלִיחִים (ט', ל"ה) בְּקֶשֶׁר עִם לֹד: "וְכָל הַיּוֹשְׁבִים בְּלֹד וּבִשְׁרוֹן בָּאוּ אֵלָיו [אַל פִּטְרוֹס בְּלֹד] וּנְכַנְסוּ בְּבֵרֵית הָאֲדוֹן". חֲבוּר זֶה קִדְּם יוֹתֵר מִמֵּאֲתַיִם שָׁנָה לְאוֹסְבִיּוֹס. אֵינן סִפֵּק אִיפּוֹא שֶׁבְדוּרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנְּשִׂיא קִרְאוּ הַשְׁרוֹן סַתֵּם רַק לְשִׁפְלֵת הַחוּף שֶׁבֵּין יָפוֹ וְדָאֵר וְהוּא הַמּוֹבֵן שֶׁבַּמִּשְׁנָה⁽⁷⁾. אוֹסְבִיּוֹס וְהִירוֹנִימוֹס מְזַכְּרִים שְׁנֵי גִלְיֹלוֹת שֶׁשָּׁמֵם שְׁרוֹן, הָאֶחָד בֵּין הַתְּבוּר וַיִּם כְּנֶרֶת וְהַשֵּׁנִי בֵּין יָפוֹ וְקִיסְרִיָּה⁽⁸⁾. עַד יָמֵי אוֹסְבִיּוֹס בְּמֵאָה הַד' וְאִפְּיֵלוֹ עַד יָמֵי הִירוֹנִימוֹס נִמְשַׁכָּה שְׁלִשְׁלֹשׁת הַקְּבֵלָה שֶׁל הַיְהוּדִים תּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, וְאֵינן לְהַעֲלוֹת עַל הַדְּעָת שֶׁבְּמֵאָה וּשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה שֶׁבֵּין סְדוּר הַמִּשְׁנָה בְּגִלְיָל הַתְּחַתּוֹן וּבֵין חֲבוּר הָאוֹנוֹמַסְטִיקוֹן בְּקִיסְרִיָּה שֶׁעַל חוּף הַיָּם נִשְׁכַּח שֵׁם הַשְׁרוֹן שֶׁבְּעֵבֶר הִירְדוֹן וְנִתְחַדַּשׁ שְׁרוֹן עַל חוּף הַיָּם. לְסִפְקוֹתָיו שֶׁל מֵר וַיִּיָּן אֵינן יִסוּד.

(7) בְּתַרְגוּם הַמִּיּוֹחַס לִיּוֹנָתָן בֶּן עוֹזִיָּאל לְשִׁמְעֵא ז', י"א מוֹעֲתֻקוֹת הַמְּלִיכִים, עַד מִתְחַת לְבֵית כְּר" – עַד מְלַרַע לְבֵית שְׁרוֹן, וְהַכּוּוֹנָה אֵינן סִפֵּק לְשְׁרוֹן שֶׁעַל חוּף הַיָּם, כִּי רַק שְׁמָה נִסּוּ פְּלִשְׁתִּים. *Onomastikon*, ed E. Klostermann, S. 162₃ 163₃. (8)

זו ט ו ת

עִם עֲרַבִּים מִמוֹצֵא יְהוּדִי מַחִיבֵר

בְּחֹדֶשׁ שֶׁעֵבֶר, בְּשַׁעַת סִיּוּר עִם מִשְׁתַּתְּפֵי מִכּוֹן הַשְּׁלִיחִים מִטַּעַם הַתְּנוּעָה הַצִּיּוֹנִית בְּדְרוּם יִם־הַמֶּלֶח וְהַסְּבִיבָה, בְּקֶרְתִּי אֶת מִפְּעַל חֲבֵרֵת הָאֶשְׁלַג וּמַחְנֵה סְדוּם. אוֹתָהּ שַׁעָה נֹזְדַּמְנוּ גַם לְמַחְנֵה הָעוֹבְדִים הָעֲרַבִּים, הַמוֹנָה מֵאוֹת עֲרַבִּים מְכַל הָאֶרְצוֹת הַקְּרוֹבוֹת וְהַרְחוֹקוֹת. כֹּאֵן אִפְּשֵׁר לְרֵאוֹת אֶת כָּל הַטִּיפּוֹסִים לְמִינֵיהֶם גַּם לְפִי חֲלוֹקָתָם הַתְּרַבּוּתִית וְהַכְּלָלִית, בִּידוּוֹים פְּלֵאחִים וְעִירוֹנִיִּים, מִיִּשׁוּבֵיהֶן וּמִמְדַּבְּרִיוֹתֵיהֶן שֶׁל סוּרִיָּה, עִירָאֵק, סְעוּדִיָּה, מְצִרִים, סוּדָאן וְכו'. הַנְּהִירָה לְמִפְּעַל הִיא תְּדִירָה, כִּי הַשְּׁמוּעָה שִׁישׁ שֶׁבֵר בְּחֶלֶק זֶה שֶׁל הָאָרֶץ רוּוַחַת בְּכָל רַחְבֵי הַמּוֹרַח.

הַיַּחְסִים עִם הַפּוֹעֲלִים הַיְהוּדִים מִמַּחְנֵה סְדוּם הֵם יַחְסֵי אַחוּוָה וַיְדִידוּת. בְּשִׁיחָה עִם הַשׁוֹמֵר הָעֲרַבִּי שֶׁל הַמַּחְנֵה הַמְּסוּדָר הַזֶּה – עַבְד־אֶל־עוֹזִי עַבְד־אֶל־לָלָה, בִּידוּוֹי צַעִיר טִיפּוֹסִי שֶׁצְמוּתוֹ שְׁחוּרוֹת עֲבוֹתוֹת וְאוֹרוֹכוֹת – עַל חֵי הָעֲרַבִּים בְּמַחְנֵה וּבְעִבוּדָה וְעַל אָרֶץ מוֹצֵאֵם סִיפֵר לִי שֶׁגַם הוּא מִמְרַחֲקִים, מַחְגֵּאוֹ, מִן תְּחֵיל שֶׁעַל יַד ח'י ב'ר. וְהוּא גַם שִׁקְרָא לִי בְּשִׁמּוֹתֵיהֶם שֶׁל שְׁלֹשָׁה עֲרַבִּים מַחִיבֵר, הַנְּמַצֵּאִים בְּמַחְנֵה הַזֶּה. לְפִי בְּקִשְׁתִּי הַבִּיאֵם וְהַצִּיגֵם לִפְנֵי בַחִיּוֹךְ:

– הִנֵּה, אֵלֶּה מִקְרוֹבִיכֶם...

הָאֶחָד – מוֹעֵר סְאֵלִם – בַּחוּר צַעִיר, גְּבָה קוֹמָה וְרוּזָה; הַשֵּׁנִי – חֲמַד עֵיל – צַעִיר שֶׁגְּבָהוּ בִּינּוֹנִי, גַּם הוּא רוּזָה וְכַחוּשׁ. צַבַּע עוֹרָם שֶׁל שְׁנֵי אֵלֶּה בְּהִיר יוֹתֵר מֵאִשֶׁר עוֹר עֲרַבִּי